

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 31. ОКТОБРА 1893.

ПЕСНИШТВО

НА ВЕЧЕРЊЕМ ВЕТРУ НЕЖНОМ —

(ЌАРЛ ХЕРЛОСОН)

а вечерњем ветру нежном
Моја мисо лети теби;
И ланцима да је вежем,
Спречити је мого не би'.

Ја се бојим, да не скрене
Са правога свога пута:
Да случајно у пупољак
Руже мајске не залута.

Ја се бојим да не прне
Сјајној звезди — у заблуди
Да очима твојим лети,
За којима тако жуди.

Ја се бојим, да у извор
Чист, кристалан, не потоне:
Видела је очи твоје
Да последње сузе роне.

Ну, ма куда да одлети,
Да залута, да се сврати:
Пречишћена, узвишена
У душу се моју врати.

Бери

С. Д. М.

МЕСЕЧИНА

(АЛХЕНДОРФ)

ао да се небо спушта,
Земљу тихо да целива,
Да с мирисним својим цвећем
О бескрајну небу снива.

Кроз пољане ваздух струји
И лагано класје њиха,
Шуме шапћу тихим дахом,
Ноћ звездана, љупка, тиха.

Душа моја шири крила
У ноћноме благом сјају,
И кроз мирне земље лети
Далекоме завичају.

Бери

С. Д. М.

ЕЛЕКТРА

Т Р А Г Е Д И Ј А О Д С О Ф О К Л А

С Г Р Ч К О Г А П Р Е В Е О А . П И С А Р Е В И Ћ

(Наставак)

Електра и хор

Електра

Мислите л' да она у јаду и тузи
 Несрећна тешко жали и јада
 За својим сином, што тако умре?
 Не! Она, ено, весела оде!
 Ах, тешко мени јадници сињој!
 Оресте драги, с тобом пропадох,
 Истрго си ми из срца мога
 Једине наде, што ми још беху:
 Да ћеш ти једном жив се вратити
 И осветити оца и моје јаде.
 Ал' сада куда јадна да с' вргнем?!
 Нит' имам оца нит' тебе више.
 Зар да и даље робујем овде,
 Код највећих својих крвника,
 Убица оца? Је ли то право?
 Не, више не ћу с њима у двору
 Заједно живет', већ ћу пред врати
 Овде самохрана венути млада!
 Ко ме из двора то се додија,
 Нек ме убије, просто му било!
 Смрт ми је радост, а живот јад,
 Не желим ни мало да живим још.

Х О Р С К А П Е С М А

Прва строфа

Где су громови силнога Дива,
 А где су зраци сјајног Илија,
 Зар мирно гледе и крију ово?!

Електра

Ах! Јаох! Јаох!

Хор

О, сестро, што опет јадаш?

Електра

Ах!

Хор

Немој у глас да наричеш.

Електра

Још ћете већма намучити ме.

Хор

Како?

Електра

Ако ми још и сад пружате наду
 На оно, што је давно већ у Аду,
 Уцвиљено ми срце цвилеће већма.

Хор

Прва антистрофа

Знамо за краља Амфиараја,
 Како је жени због златне гривне
 У клопку пао, на и пропао,
 И сад под земљом

Електра

Ах! Јао! Јао!

Хор

Бесмртно влада.

Електра

Ах!

Хор

Ах! Она отровница!

Електра

Платила је то?

Хор

Заиста!

Електра

Знам ја то, знам, ал' њему у злу
 Нађе се вољан осветник брзо;
 А ја га немам. Ког сам имала,
 Више га нема, смрт га отрже,

Друга строфа

Хор

Јади те стижу све за јадима.

Електра

И ја то знам, ах! Сувише знам
 Из свога живота, препуна туге,
 Целога века јади ме море.

Хор

Знамо шта хоћеш тиме да кажеш.

Електра

Па немојте ме онда водити,
 Где нема

Хор

Шта велиш?

Електра

За мене наде

Више па помоћ мојих рођених
 Из племенитога нашег племена.

Хор

Друга антистрофа

Свима смртнима смрт је за вратом.

Електра

Зар и код хитрих утркивања

Мора се сваки, као он јадник,
У изрезане кајше заплести?

Хор

Неисказана несрећа то је,

Електри

Ах! Како да не? Кад је он тамо
Без мене јадан

Хор

Ох! Ох!

Електри

Погино.

Нит' је правога достојо гроба
Нит' је над њиме ко год заплако.

Христемита (долази и пређашњи)

Христемита (весело)

Чиста ме радост, сестро рођена,
Гони да к теби без сваког стида
Дотрчим амо с највећом брзином;
Носим ти радост, ослобођење
Од свију зала, од којих патиш.

Електри

Од куд помоћи јадима мојим,
Којима нема ни од куд лека?

Христемита

Ту је Оресто, чуј што ти кажем,
Жив и здрав, к'о што сад мене видиш.

Електри

С ума си ваљда, јадницо, сишла,
Кад се и мом и свом злу ругаш?

Христемита

Тако ми нашег очинског дома!
Не говорим ти то из обести,
Већ да је он ту заиста код нас.

Електри

Ох, јади моји! Од кога с' чула
Глас такав, те му слепо верујеш?

Христемита

Сама од себе верујем у то,
Јер сам видеала извесне знаке.

Електри

Какве, јадницо, извесне знаке?
Шта виде, кад си тако усплахирена?

Христемита

За бога слушај, па кад саслушаш,
Држ' ме за мудру или за луду!

Електри

Говори дакле, кад ти је жеља.

Христемита

Све ћу ти рећи, к'о што сам вид'ла.
Кад сам на давнашњи гроб очев от'шла,
Вид'ла сам свеже од млека музге,

Где с врха хумке низ гроб му теку
И гроб окићен са свију страна
У наоколо различним цвећем;
Кад сам то вид'ла, чудила сам се
И гледала сам около себе,
Нема ли кога где год да дође;
Када све место тихо прегледах,
Приступих ближе к очину гробу,
Уз крај на гробу опазих косу
И одсечене свеже курјуге;
Чим сам то, јадна, ту опазила,
Сену ми пред очи познати лик,
К'о неки знак да је Оресто дошо,
Најмилији нам од свега света,
Па то знамење узех у руке,
Ал' све у мртвој тишини само,
Од радости сам сузе ронила.
Те ја и сада, као и онда
Зацело држим да ј' онај принос
Орестов само, ничији други.
Кога с' то тиче, нег' мене и тебе?
Ја знам да несам то тамо метла,
А неси ни ти. Како б' и могла?
Кад не мо'ш за бога никуд из двора.
А мати неје, нити би хтела
Чинити то, а најмање тајно;
Већ је Оресто тај принос доно.
Не бој се, сестро. Једном те истом
Увек бог исти помоћ не даје.
Нама је до сада рђаво било,
Ал' нам данашњи дан можда носи
Много утехе и много добра.

Електри

Ах, твоје безумље! Давно те жалим.

Христемита

Шта? Зар ти несам радост јавила?

Електри

Ти не знаш где си нит' знаш шта мислиш.

Христемита

Како да не знам, што јасно видех?

Електри

Он је већ мртав, несрећна сестро,
Од њега немаш више помоћи,
На њега више ништ' не изгледај!

Христемита

Ах, јаох мени! Ко ти то рече?

Електри

Од једног, што се тамо десио,
Кад је погино брат наш рођени.

Христемита

Па где је тај сад? На моје чудо!

Електра

У двору; то мати једва дочека.

Хрисотемига

Ох, мене бедне! Чији је онда
Опу на гробу посмртни принос?

Електра

Можда је ко год за спомен то
Покојном Оресту метуо тамо.

Хрисотемига

О, мене јадне! Радосна дођох
Да ти донесем веселе гласе,
И не слутећи невољу грозну
Од првих јада налазим горе.

Електра

Тако ј' то. Него ако си рада
Садашњу патњу, моћеш отклонит'.

Хрисотемига

Зар могу икад подићи мртве?

Електра

То не, већ несам тако безумна.

Хрисотемига

У чему желиш да ти помогнем?

Електра

Да чиниш само по мом савету.

Хрисотемига

Ако што могу, пристаћу на све.

Електра

Без муке видиш да добра нема.

Хрисотемига

Видим. Што могу, све ћу чинити.

Електра

Саслушај дакле, шта намеравам.
Видиш од својих да не можемо
Више никакве чекат' помоћи,
Проклети Ад нам све је узео,
Ми самохрани двоје остасмо.
Док год сам за свог рођеног брата
Слушала, да је још у животу,
Надах се, да ће осветит' оца.
А сад, кад њега више ту нема,
У теби, сестро, помоћ изгледам,
Да хитро са мном без оклевања
Убијеш Егиста, клетог убицу.
Не ћу да тајим то теби више.
На што ћеш више мирно чекати?
Од куда наде на добро још?
Ту мораш јадна целога века
Без очевине горко тужити
И неудата старост чекати.
А удаји се надати немој,
Јер Егист неје тако кратковид,
Да даде да се умножи лоза

Моја и твоја, јер му отуда
Извесна пропаст грози самртна.
Него ако ћеш мене слушати,
Најпре замоли оца и брата
На гробу, да ти опросте грехе
И да одобре праведно дело.
Онда ћеш, к'о што си слободна била,
Бити и даље увек слободна,
Па ћеш и мужа достојна стећи.
Та сваки воли, што је честито.
А какoву ћеш тек славу стећи
Себи и мени, кад ме послушаш?!
Који грађанин ил' који странац,
Када нас види, не ће похвалит':
„Видите те две рођене сестре,
„Што избавише очински дом,
„Не жалећ' ни мало свога живота,
„Већ кидисаше љутом душману,
„Који се својом срећом размећо.
„Њих треба љубити и поштовати,
„На светковинама и зборовима
„Ваља им хвалити срце и храброст.“
То ће нам сваки од смртних рећи,
Па ће нам слава вечна остати
И за живота и после смрти.
Него, о сестро, послушај мене,
Помози оцу, пожали брата,
Избави од зла мене и себе,
Увиди да је срамота срамно
Живети људма висока рода.

Хор

Ту треба да је опрезан сваки:
И ко говори и који слуша.

Хрисотемига

Пре него што је то проговорила,
Да је мислила, као што треба,
Чувала би се такoвих речи.
Шта мислиш, кад се тако оружаш
Смелошћу таком и мене зовеш
У помоћ?! Зар ти не видиш, јадна,
Да си к'о женска много слабија
Од противника наших у двору?
А сад и бог им даје добру срећу,
А нас оставља несрећне 'вако;
Ко ће од горке утећи судбе,
Који би хтео Егиста смаћи?
Пази да наша рђава дела
Не створе нама још већих зала,
Ако ко чује те наше речи.
Ништа нам онда не ће помоћи,
Поред све славе и доброг гласа
Морамо опет срамно умрети.

Смрт неје до душе највеће зло,
Али је грозно, кад ко год хоће
Да умре, па одмах не нађе смрт.
За то те молим, пре него што би
Са свим пропали и племе затрли,
Утоли свој гнев, а речи ове
Ја ћу чувати, тајне ће бити.
Имај на уму то своје стање,
Па знај да мораш као слабија
Њима јачима увек попустит'.
Послушај. Ништа лепше богови
Несу људима на поклон дали.
Нег' што је пажљивост и мудра памет.

Електра

Ништа тим ново казала неси;
Знала сам да ћеш одбити савет;
Ал' ја ћу сама својом десницом
Дело извршит', оставит' не ћу.

Хрисотемита

Ах! Да си тако онда мислила,
Када је отац умиро, ти би
Зецело онда све извршила.

Електра

Нагона беше, ал' памет слаба.

Хрисотемита

Чувај ту памет кроз цео живот!

Електра

Како ти то знаш саветовати,
А делом не знаш ништ' показати.

Хрисотемита

Ко чини зло, и прође зло, зна се.

Електра

Хвалим ти мудрост, мрзим страховост.

Хрисотемита

Доћ' ће време, кад ћеш и то хвалит'.

Електра

Никад од мене то не ћеш чути.

Хрисотемита

Дуга будућност решиће то већ.

Електра

Иди. У теби помоћи немам.

Хрисотемита

Има, да хоћеш само да слушаш.

Електра

Иди матери, па све то кажи.

Хрисотемита

Таковом мржњом већ те не мрзим.

Електра

Знаш до какве ме срамоте водиш?

Хрисотемита

Не до срамоте, већ до памети.

Електра

Ја да се по твом зар равнам праву?

Хрисотемита

Паметуј само, па ћу ја по твом.

Електра

Јадно је, кад лепа промаши реч.

Хрисотемита

Добро си рекла, у каквом си злу.

Електра

Шта? Мислиш ја не говорим право?

Хрисотемита

Ал' бива, каткад и право шкоди.

Електра

По таком закону не живим никад.

Хрисотемита

Ако учиниш, што с' наумила,
Моје ћеш речи доцне хвалити.

Електра

И учинићу, тебе с' не бојим.

Хрисотемита

И ти заиста не ћеш друкчије?

Електра

Од света рђава ништ' нема горе.

Хрисотемита

Теби не вреди ништ' моје речи?

Електра

То сам одлучила давно, не сада.

Хрисотемита

Ја одох дакле. Нити ти можеш
Мојим речима дати за право,
Нити ја могу твојем владању.

Електра

Иди! Ја не ћу за тобом никад,
Баш да и хоћеш ма како вољно;
А и лудо је за ништа с' хватат'.

Хрисотемита

Предомисли се, ако још можеш,
Јер кад већ једном упаднеш у зло,
Моје ћеш, велим, хвалити речи. (Оде.)

Хор. Електра

ХОРСКА ПЕСМА

Прва строфа

Хор

Кад погледамо птице небеске
Како се мудро брину за храну
Онима, што их однеговаше.
Па за што и ми то не чинимо?
Но док је Дивове муњевне стреле
И док је горе на небу правде,
Не ће то дуго бити без казне.
Вини се, весницо, с овога света,

У мрачни Ад и жалосним гласом
Довикни тамо Атрејевићима
Јадну срамоту њихова дома!

Прва антистрофа

Јави им да дом још јадом јада,
Да се две кћери међ' собом гложе,
И још их љубав не мож' да сложи.
Електра сама бедна с' потуца,
Вас дан тужећи и јадикујући
За оцем својим, к'о птица славуј,
Када му младе ко год уграби.
Смрти у очи слободно гледа
И готова је склопити очи,
Само убицама да се освети.
Да л' се ко бољи јоште родио,
Достојан својих дичних отаца?!

Друга строфа

Ко је год ваљан, ни у невољи
Не ће каљати својег имена;
О, кћерко, кћерко, и ти си тако
Пун туге живот себи избрала:
У борби противу срама стичеш
Двојаку хвалу и лепо име:
Мудром, одважном кћерју те зову.

Друга антистрофа

Живела, кћери, и надвладала
Душмане своје снагом и срећом,
К'о што сад они тобом владају!
У тешкој и јадној судби те нађох,
Ал' по највишем закону божјем
Племенита си са побожности,
Див ће ти дати победни венац.

(Наставиће се)

ЛИСТИЋ ИЗ УСПОМЕНА

СЛИКА ИЗ ПРОШЛОСТИ

ућа нам је била једна до друге. Одрасли смо заједно. Она је била старија годину дана од мене. Пошли смо заједно и у гимназију и на мах смо се променили. Нешто смо се туђили а није међу нама било никаквих зађевица. Често ми је било жао, што се нисмо као и пре играли у њену или мом дворишту. А ту је било свачега. Колико смо се пута пропуштали кроз руке. Њезина је црна коса била сва рашчерупана, а ја сам дуго носио модрице.

Ну како пођосмо у гимназију, настаде некаква озбиљност. Једва по коју реч у школи проговоримо, а код куће кад како; зависило је од тога, како смо били расположени.

Моји родитељи и њена мати добро се пазили.

Јованка није имала оца. Није га ни запамтила. Њезина мајка, учитељица, имала је само њу. Она је била њена срећа, њена нада...

И та је затегнутост међу нама трајала скоро две три године. А није, да кажете, да смо се мрзили. Напротив, мени је било угодно, кад је она близу мене, али тек некако нисам могао с њоме да се шалим и ћеретам као пре. Па и другова сам се стидео. Било их је свакојакних обешењака. До душе нисам ни ја био анђеоло, али тек према њој сам увек био обазрив.

Колико сам могао опазити, није ни она на мене врчала, али тек ипак ћути. Кад је с другима, опет је она стара Јованка, прави мушка-

рац. Са сваким ти се она препире, а знала је много, јер је била добар ђак.

Једном сам се завадио с неким друговима. Она је била на мојој страни. Истина, то ми није казала, али ме је пред другима бранила.

Више пута хтео сам да је питам, да није можда љута на мене, али то ми се чинило будалаштина.

При крају треће године будем због несташлука кажњен затвором. То је била и прва и последња казна у моме школовању. Мој отац, стар свештеник, био је озбиљан човек. Кад је чуо да сам кажњен, мислио је, да је његова дужност, да ме још и он казни. Заповедио је, да ми се не донесе ручак. И то је за целу нашу кућу била светиња! Томе сам се и могао надати, и предао сам се својој судбини.

Прошло је време ручку, нисам ни мислио више на њ. На један пут ме трже са књиге лупа у прозор. Нагнем се и видим — њу. Јованка је стајала под прозором с увијеним салветом у руци. Сва зажарена и узбуђена промуца:

— Ево, послала ти моја мајка ручак.

— Али за што?

— Узми, молим те...

Тада осетих глад.

— Хвала, Јованка...

И сагох се, те узех салвету. Она као да ми хтеде нешто рећи, насмехи се и... одскакута.

Како сам тек сад слатко ручао!

Сутра сам се захвалио Јованчиној мајци. Ова ми рече, да њој припада захвала толико, колико и Јованци. Јованка ми је сад још више била у вољи.

Прошла је и последња година гимназиског школовања у месту нашег рођења.

*

Вратио сам се у место рођења као свршен гимназиста с положеним испитом зрелости. Код куће се нису надали моме доласку. Стигао сам баш у по дне. Застао сам своје за ручком. Пођинали су и ижљубили су ме сви од реда. Радовали се моме успеху.

После по дне сви су из суседства дотрчали да ме виде. Чули су да сам дошао, па су хтели да ми честитају. Очекивао сам и њу. Али ње нема! Неудобно ми је да запитам, што је нема. Мислио сам, смејаће се мојој радозналости. До душе за ове последње три године одмах по мом доласку посећивали су нас одмах и Јованка и њезина мајка. Јованка није продужила школовање. Њезина мајка није била вољна да се растаје од свог јединог детета. Јованка је била у неколико маза матерна те мати није желела да јој дете у свету буде само. И тако је Јованка живела поред своје мајке, дружећи се и даље с осталим својим другарицама, са мојим сестрама, а била је дивна девојка. О распусту сам уживао, кад сам могао да изводим сестре и Јованку у шетњу. Нисам више према њој био овако озбиљан, а и она је била слободнија. У шали смо се задиркивали успоменама из детињства, а она ми је чешће помињала ручак у школском затвору. За ме је већ решена била загонетка. Ја сам волео Јованку. А нисам сумњао у њену љубав. Очи су ми њезине говориле, да ме љуби. Њезин поглед, који ме је свуда пратио у друштву, казивао ми је, да је њезино срце куцало за мојим. Али ипак тиме још није све било свршено. Нисам могао ни помислити да кажем Јованци да је љубим, а још мање да помињам на нашу брачну везу. Све је то било још рано. Тако је остало било и даље. Одлазио сам у Београд, поздрављао сам их у писмима, а и они су ме »много« поздрављали

Премишљајући о недоласку њихову најзад изустих кроза зубе:

— Шта ради тетка Анђа и њена Јованка?

Нисам све добро ни изговорио, а сестра ми упаде у реч:

— Здрави су . . . Јованка је испрошена . . . Збиља, ти и не знаш!

Укочено погледао сам у сестре, и једва, да сакријем своју узбуђеност, прошапутао сам:

— Кад?

— Пре две недеље! . . . Мислили смо да ти пишемо, али су нас молили да ти не јављамо, да бисмо те изненадили . . .

Нисам знао, како ћу наставити разговор. Тим гласом био сам изненађен. Мисли ми беху побркане. Дође ми да дохватим шешир, па да излетим напоље, у поље, да у самоћи својим осећајима дадем одушке.

Сестре су ме гледале, очекујући да кажем што год поводом тога изненађења.

— Зар не питаш за кога се удаје?

— Шта је теби?

— Хајдмо, ако хоћеш до Јованке?

Ја се усиљено смешим, а не могу речи да проговорим. Срце осећам како куца, мислиш: пробиће напоље. Механично узех шешир.

— Дакле, хајдмо . . . рече старија сестра . . .

— Како ће се обрадовати, кад те виде . . .

Питали су за твој долазак! — рече млађа сестра.

Бесвесно поћох с њима. На улици осећам како сам малаксао, јер ми се ноге беху прекратиле.

Сестре су већ утрчале у двориште, док сам премишљао, да ли да уђем унутра.

У дворишту су ме дочекали тетка Анђа и Јованка.

Збуњено сам промуцао:

— Честитам!

С Јованком сам се руковао. Мајку сам јој пољубио у руку, а она мене у чело.

— Гледај ти њега како расте! — рече госпођа Анђа.

— Ниси ли чуо, да сам верена? — рећи ће Јованка.

Смешећи се климао сам главом у знак да нисам знао.

На вратима кућним, смећећи се љубазно, стајао је млад човек, крупна раста, с црном брадом.

— Ово је мој младожења

— Коста Настић, писар судски — прика- за ми се тај човек, пружајући ми руку.

Прогуњах своје име.

— Слушао сам о Вама . . . Мило ми је . . .

— Ја Вам срдачно честитам.

Сестре објашњаваху мој долазак, те и не обратише пажњу на моје усиљено понашање.

Тај човек ми је био одвратан. Његова љубазност чинила ми се изазивање.

Ништа нисам говорио. Ћутао сам, не мислећи готово ништа. Једва сам на питања одговарао, и то већином кратко. Изгледало ми је, да је Јованка весела и задовољна, а то ме је још више једило. Дошло ми је, да што пре одаведе одем, па ипак нисам имао одлучности да пођем.

Дознао сам, да је младожења писар у нашем месту, да је дошао те зиме, упознао се с Јованком и њезином матером, заљубио се и испросио је.

При поласку позвали су ме, да их посећујем сваког дана. Из учтивости обећао сам.

— Доћи ћемо после вечере — рече госпођа Анђа.

— Дођите, дођите, и ви господин-Коста! — позове моја старија сестра.

— Хвала!

Кад смо изашли, нисам свраћао кући. Пошао сам у варош, да се нађем с познаницима. Сретао сам се с многим, али сам се хладно јављао и одјављивао. Многи се чудили тој промени. Запиткивали су ме, да нисам можда болестан.

Шврљао сам тако улицама, док није дошло време вечери.

Моју промену опазили су и моји. Приписивали су је заморености услед путовања, а то сам наравно и ја потврђивао.

После вечере дошли су.

Расположење се није ни у колико променило. Мучила ме је неизвесност, да ли га љуби. Можда је силом пошла за њ, а ја сам је, осећам, волео. Кад бих јој могао то казати! Ну то би била будалаштина. Да се умешам у свршену ствар? Па ако га воли, као што сам уверен, да он љуби њу, то би за мене било страшно. Био бих најзад смешан у њезиним очима. У осталом ја још нисам за женидбу, па и моји би се родитељи питали. За што бих реметио спокојство једне душе, која се предала својој судбини, што се можда на њу срећно осмехнула. У ушима ми прозвучаше речи материне, које је тога вечера изговорила. Да, он је »добра прилика«, рекла је моја мати. Пролазе године, девојку, гледај, што пре испрати из куће. Јесте, он није тражио ни новаца... Са свим тако: »добра прилика«!

Такве су мисли пролазиле кроз моју главу. Престао сам најзад и да мислим, гледао сам у њихове фигуре, смешио се из учтивости на њихове шале... Ужасно ми је било досадно.

Отишли су кући.

Било ми је у неколико лакше. Легао сам. Ах, та ноћ, дуго ћу је памтити. Нисам веровао, али сам тада доживео: нисам могао ока склопити. Заспао сам пред зору с мишљу, да одмах тих дана отпутујем својој тетки у варош Н. Не, не ћу никако да останем ту о њезиној свадби, не ћу ни доцније, провешћу распуст у гостима, па ћу одмах у Београд... Заборавићу ваљда све...

Предлог је у кући примљен. Доиста путоваћу тако, да се кроз три недеље у Јованчине сватове вратим. То је био изговор да само одем. Морао сам отићи, иначе не бих могао издржати.

При поласку видео сам је. Како се љубазно ираштала са мном. Да није било њезине мајке, казао бих јој све... Али не, није паметно...

Допратила ме је до капије.

— Да дођеш у сватове!... Љутићу се...

— По свој прилици!

Говорио сам тек у ветар, а дошло ми је да јој кажем, како не могу да је видим више, да бежим од ње... не могу да гледам њену радост и његову срећу...

Отпутовао сам...

*

Прошло је десетак година. Постао сам професор.

Одређен сам да као школски надзорник прегледам школе у округу К-ском. Прво место, где сам имао да прегледам школе, била је окружна варош К. Стигао сам доцкан у вече. Одсео сам у најбољој гостионици. Одмах се око мога стола начетили познаници: професори и учитељи.

На један мах на вратима се појави човек, који ми се чинио нешто познат. Лаганим кораком прилазио је моме столу.

— Добро вече, господо!

— Добро вече, господине судија! — одговорише моји познаници.

Он приђе к мени.

— Ви ме не познајете?

— Извините... Не опомињем се добро, али као да смо се некад познавали...

— Настић... Јованчин муж...

— Хтео сам да кажем, али извините...

Руковасмо се.

— Видите... ја сам Вас одмах познао...

Чули смо, да сте одређени за ревизора у овом месту... Јованка Вас је поздравила, а то је и моја жеља, ако немате што противно, да будете наш гост...

— Хвала, али волео бих да будем вечерас слободнији... уморан сам због путовања... сутра... видећемо... хвала Вам...

Седали смо још неко време и растали се с тим, да сутра будем код њих на ручку.

После вечере у разговору с неким од старих познаника, који у овом месту беху чиновници, провео сам неки читав сат, и, опростивши се с њима, одох да легнем.

Легао сам и сетио се оних дана, кад сам чуо да се Јованка испросила. Очи су ми биле отворене. И онако у мраку као да сам гледао она лица, која су ми била позната у младости. Сећао сам се своје прошлости... Колико ли је од тога времена било промене! Рачунали су нас онда у децу, а сад смо већ озбиљни људи. Ето Јованка има и троје деце, како ми судија напомену тога вечера. Баш сам радознао, да је видим. Десет година нисам је видео!.. Јесте, нисам је видео ни као невесту. Кад сам се вратио у своје место, они су се одселили, јер је Настић био премештен... И сад ми се створи слика, како сам онога дана, кад је била њена свадба, био туробан. Честитао сам им весеље, а телеграм сам писао сакривен у соби... Лудорија, још боље: детињарија, пустио сам неколико суза!..

Чудновато! Сад ми није тако тешко. Чини ми се, да је то са свим обично, али ипак сећао сам се ње, и, невероватно! нисам више могао никојој да поклоним своје симпатије.

Ни сад нисам могао одмах ока склопити, али ме ово размишљање није онако мучило, као што сам осећао ону ноћ. Чисто ми је угодно, што се све то тако догодило. Ко зна, шта би сад било? И опет се вратим на старе познанике. Неки од њих нису ни у животу. Сетио сам се својих редом. Стари попа, мој отац, још је у животу, а мајка ми је већ покојна. Бог да јој душу прости! Сетих се онога дана, кад сам дошао својој кући на глас, да ми је мајка на умору... и свега осталог. Тада је још била тетка Анђа учитељица у нашем месту. Сећам се као сад, кад ме је тих дана питала, за што нисам дошао Јованци у сватове. Исповедио сам јој се... Али све је то доцкан било... Да, и тетка Анђа је сад покојна... Лепо једног дана нестане и ње, као и моје

мајке. Залуд сви лекари! Оде, како се то вели, на онај бољи свет...

Сунце је мајско упрло своје зраке у прозоре, кад сам се пробудио.

На испиту сам био нарочито расположен. Нешто добро одговарање дечје, а нешто моје расположење, те дам учитељу врло добру оцену. О мени су после тога одмах говорили наставници као о добру човеку; није било, дакле, страховања.

Са испита ме је Настић одвео својој кући. Чудо да ми тај човек није сад био тако одвратан и мрзак. Напротив баш ми се нешто више свидео од осталих људи.

На уласку у двориште дочекала нас је Јованка. Боже мој, права жена! Раскрупњала се. У лицу пуначка, али бледа. Остао је још код ње само онај девојачки, безазлени осмејак.

— Одмах сам те познала...

— Па и ти се ниси много променила! — рекох ја, више да јој поласкам.

У кући су ме дочекала два старија мушкарца и девојчица, и пољубили ме у руку. Некако инстинктивно пољубих децу редом.

— Да ти их прикажем — рече Јованка

— Ово је Милутин.

Показа ми најстаријег.

— Ово је твој имењак...

И Јованка, показујући средњег, рече моје име.

Сагох се и помиловах малише, који се стидљиво смешкаху.

— Ово је Мара... имењакиња твоје сестре... Збиља, како су оне?

— Здраве и задовољне у својим кућама...

За ручком сам био преко обичаја разговоран. Моји познаници из последњег времена чудили би се тој промени. О свачему је било разговора. Није шала, толико се времена не видети...

— И још се ниси оженио?... — смешећи се запита Јованка.

— Не! — одговорих кроз зубе, оборивши главу. — Ко зна, да ли ћу се и оженити?...

— Знам, све знам... казала ми је покојна мати...

— Шта? Знаш...

— Да.

И насмеја се Јованка.

— Јесте, јесте, све знамо, драги пријатељу! — рече судија, куцнувши своју чашу о моју.

— У твоје здравље! — додаде Јованка.

— У здравље ваше породице! — рекох и
искапих . . .

*

Дани у К. су ми најпријатнији дани у ре-
визији. Њих ћу се вазда сећати . . . Јованци

сам дао реч, да ћу се оженити. Што је било,
не поврати се више . . . Сад сам се мало про-
менио. То ми сви кажу. Можда ћу се још и
заљубити . . . Чудновати су путеи судбине!

Чед. А. Костић

ПОГРЕБ НА КАРПАТИМА

НОВЕЛА КАРМЕНЕ СИЛВЕ

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО Љ. МИХАЈЛОВИЋ

(Свршетак)

Југру се ветар стиша, али је снег падао
лагано и густо. По кад када су падале мале
гомиле снега с крова или гране и прекида-
ле тишину — готово потпуну тишину.

Снег је нападао тако високо да се чинило да
људи и стока не могу по њему ићи. Звона манасти-
ра Синаје огласише погреб. Калуђери су тражили
сељане и ловце да пренесу мртваца од Извора до
гробља *Појана Цапулуј* на једну миљу хода.

Досетљивији су људи мислили да ће пут много
лакше прокрчити биволи. те одведоше један пар
пред кућу, у којој је лежала самртница. Делорм —
тако се звао енжењер — стајао је на прагу, миран
и хладан, и расејано је посматрао пар сурих бикова
са масивним посувраћеним роговима. Снег им је до-
пирао до трбуха.

Људи му објасне у чему је ствар; али су мисли-
ли да их туђинац не разуме, тако је равнодушно
слушао. Он им даде знак да уђу.

Један се свештеник у одежди приближи самртни-
ци, попрска је освећеном водом и стане шапутати
молитве. Делорм изађе, да ништа не види, да ни-
шта не чује.

Али су деца запиткивала шта се ради с мамом
у соби и за што је ударају чекињем.

Бона се тада заплака.

— За што плачеш, Марице? упита дечак а са-
мом су њему текле крупне сузе из очију.

У тај мах утрчи Мада сва бледа.

— Хајде, хајде, Марице; ено затварају маму у
гадан, узан сандук. Не дајмо да то раде!

И вукла је бону за кецељу.

А како ова не хтеде ићи, отрча к људима, који
су затварали сандук, и хтеде да им отме чекињ.

— То је моја мајка унутри! повика румунски.

Очи су јој севале.

— Не, одговори један старац, прекрстивши се;
не, дете моје, твоја је мајка на небу, код доброга
Бога. Није више ту унутри. У сандуку је само ха-

љина што је није хтела више да носи. Ја ћу ти по-
казати камо је одлетела,

Говорећи ово узне је својом чврстом руком за ње-
ну нежну ручицу па је одведе у другу собу до
прозора,

— Видиш онај мали плави угао, тамо где се обла-
ци раздвајају; туда је твоја мама одлетела на небо.

— Хоћу и ја с њом! повика сироче.

Дотле су људи подигли сандук. Биволи су ишли
напред да крче пут; за њима свештеник с дугом
брадом и шареним стихаром; за овим су певачи пе-
вали псалме, па онда су носили сандук, а за њим
је ишао Делорм. Спровод је ишао четири сахата,
док је дошао у Појану Цапулуј.

Црни су облаци покривали врхове тужним по-
кровом; јеле су биле као увијене тешким покрива-
чем. Доле у долини протицала је Прахова и носила
црне санте међу белим стрмим обалама.

Пут је био мучан. Мало мало па се носиоци за-
уостављали да промене ручицу на друго раме и да
убришу чело. А енжењер је стајао спуштене главе
крај сандука, ћутао, сав убијен од туге. Хладни је
ветар, као да је с оне стране гроба, пробијао кроз
косу и одело његово. После бдења крај мртваца,
како је био изнемогао од нејела, ухвати га зима те
поче дрхтати.

Пред отвореном раком промрља свештеник још
неколико опомена на божанску доброту, а жене и
сеоска деца у топлим огртачима радознано су гле-
дали. Делорм очеку, док и последња мотика не по-
равна гроб, па га сам покри јеловим грањем, натрпа
снега, као да није могао довољно да сакрије своју
драгу. За тим се пожури кући празној тако брзо,
да му се заруменеше бледи образи.

Није био још ушао у кућу, кад се скупише већ
радници да му јаве на румунском, талијанском, не-
мачком, српском језику све штете, што је снег по-
чинио: железнички пут прекинут на неколико места
и више мостова однесено на читав сахат даљине.

Прахова је једнако рушила насипе, као да је хтела да збрише све до последњег знака. Требало је одмах извидити штете. Хтео је да иде на коњу до дофтанског моста, али пут није згодан. Рђави су гласови непрестано долазили, нарочито се откривале све повије несреће.

И тако дође кући врло доцкан. Децу нађе где праве мртвакки сандук од снега; једно је требало да легне а друго да га покрије.

Јако се ражљути што их види саме па изгрди бону. А ова је девојка била ван себе; јави му, да се морала десити кака несрећа куварици, јер се није још вратила.

Делорм се сети да није ништа јео од оне поћи и затражи што за јело. Деца му донесу да једе, отимајући се ко ће га послужити. Он се насмеја и бели се зуби засветлеше за тренут испод плавих бркова, а очи му се пуниле сузама.

Но брзо престане јести и отиде са стегнутим срцем у собу за рад, где је све било намештено као обично, као да се ништа није догодило. Покуша да седне за сто да прегледа неке хартије, али се осети врло уморан. С тога леже на диван и заспа.

Сваки четврт часа улазила су деца врло пажљиво да виде да ли отац још спава, па су се враћали на претима.

Снег отпоче опет падати и претио је да ће затрпати овај слаби стан. Бан и Мада клечали су неколико часова на наслону од прозора и посматрали како падају снежне пахуљице, а смејали се кад би опазили да која пахуљица падне кроз прозор унутра, па би је истопили, дувајући у њу. Жалост их је час обузимала, час пуштала, као ветар кад дува, и тако су, час плачући час и не мислећи на то, проводили дуге минуте овог тужног дана.

Пред вече се разбуди отац с боловима у преима и удовима и са неким тешким осећањем празнине, што најпре није могао да разуме. Глас га деџи још једном опомену на садашњост. Она га баџи у очајање дотле да увиде да се овај терет живота не може поднети, кад га више не ће делити са драгом другом. И паде у читаво море огорчења. По ново обрну очи к пиштољу, што је висио о зиду; намера, да сврши са животним мукама, обузимаше сав његов дух, увећавајући се сваког тренутка огромном јачином.

А његова деца? Није их волео у овом тренутку, терет и ништа више; њихове су године неподобне да деле са њим тугу и да трпе заједно. А његов рад? Ветар је све уништио; све треба наново почети; дуги месеци раде зацело, а можда би му још

кака ђуд елемената наметнула исти досадан посао. Дакле, боље умрети, но живети, боље се састати са умрлом доле у гробљу ове долине.

Хтеде се дићи, али су му ноге биле као одсечене; усиљавање да се дигне стајаше га сувише, није заиста имао храбрости да подигне руку и да дохвати оружје. Мисли су му биле растројене као ту врло близу бесна бујица.

На један пут чу вику и девојчица паде сва у сузама на колена.

— Не, оче! повика сироче; не, то не може бити! Кажу да Бан лаже! Је ли да лаже?

Бан је стајао на отвореним вратима, бојећи се, да ће отац мислити, да је грубо поступао сестрицом.

— Шта је то, деџо? упита отац уморно.

Волео је да ништа не разуме, плашећи се да грди или да казни.

— Бан каже, зајеџа девојчица, Бан каже да не ћемо више никад видети маму. То није истина, је ли, тата, није истина?

Она се попе на канабе и обви му се око врата.

— Кажи, тата, кажи да ће се вратити! викаше једнако, док јој је отац миловао плаву косицу.

Али га овај нежни додир још више ожалости, ове га плаве, златне витице опоменуше на црне.

Дечак се приближи.

— Ми писмо видели, осмели се он, малог брата, кад су га црнци однели. Исто су га тако метнули у дугачак сандук, а и кожа му је била сва хладна. Знам ја то.

— Ваша је мајка на небу, али вас увек види.

То би све што је Делорм могао казати. И још се осети да је крив са овог дрског тврђења, које се противило његову разуму. Мати му је његова исто тако говорила, кад му је отац умро а и тешила га је истим речма.

— Али хођу да је видим! Ако сам врло, врло добра, видеђу је, је ли?

— Јесте, Мадо; ако будеш наметна целог твога живота.

Није више настављао, јер му је плач раздирао груди. Ох! кад би могао веровати, да се небо цени према земним искушењима! Али је детињска вера ишчезла. Видео је само, за час, ништавило и с ове и с оне стране гроба.

Малише се били јако уплашили овим јеџањем, па се погледали немо, упрепашњено.

— Оче! промуџа најзад дечак, међући му руку на плећа.

Мрак се спуштао; сирочићи се јако плашили.

Тада Делорм устаде смело и рече:

— Ви сте без сумње гладни, мили моји?

— Јесмо, а и ти, оче; казала нам је Марица. Куварица се вратила и вечера је готова.

Он, да једе! Хтеде одбити, но на једном помисли: шта би му *она* рекла кад би видела да је оставио децу још првог дана.

Зар јој се није, пре но што је болест поново опхрвала а кад је мислио да ће умрети, зар јој се није заклео да ће се бринути о сиротој деци, која су њу тако нежну, тако одану, толико стала? . . . А кад је изгледало да јој је боље па се он стао надати, али се преварио, ах! оним прелазом из сна у смрт, без благослова, без последњег мајчиног опроштаја с децом.

— Па, хајде да једемо! рече, узимајући Бана и Маду за руку да их води у другу собу.

Лампа је светлила на постављеном столу, ватра је пуцкала у пећи, а у једном углу на округлу малу столу стајао је неки рад за шивење, као да ће покојница доћи да га доврши.

Мада промуца молитву, па сви троје седоше, не говорећи ништа. Како су жалосни ови први оброци, где нема једне добре душе из породице! Чинило се да сви очекују њену сенку, шуштање хаљине, ма какав шум, који би казивао да је ту и покојница. А врло је тешко прекинути ово мучно ћутање; овај је досадни и упорни гост долазио увек међу њих. Какав би разговор почели сад, што не би био тужнији, него ово боно ћутање?

Обично су деца после јела превртала с оцем каку књигу с цртежима или им је мајка причала све док не легну. Данас нису знали како да проведу вече. Осетили се сами, остављени, као да су изгубљени у пустињи или у снегу.

Али кад је душа куће отишла, огледала се у девојчици, која остаје и која се инстинктивно попела до улоге мале мајке, вредне домаћице.

У очима се Мадиним, у овим плавим очима, комешао читав свет мисли. Очи јој се час светлеле, час биле мутне те показивале све мисли што пролазе кроз њену плаву главицу. Ето како јој непосредно божји промисао открива оно, што је не би могле научити ни читаве године искуства.

— Тата, рече озбиљно, хоћу да ти спремим лампу да пишеш.

Како рече, одмах и уради. После неког времена врати се:

— Тата, кабинет је осветљен и топао. Можеш ићи.

Он послуша и оде, као да је морало тако бити.

После Мада рече:

— Сад, тата, причај нам, кад си био врло, врло мали, и о баби. Ја ћу сести на једно колено а Бан на друго.

Тако је мала Мада и несвесно сковала ланац, који је привезао њена оца за живот.

Без устезања узе их он на колено, а они су га о свему запиткивали.

Бан је мислио као и сестра и помагао је још више.

— . . . Онда си се пужао уз велику палму, тата?

— А баба се тако плашила?

— А ти си пружао одозго руку?

— И брао кокосове орахе?

— Па онај црнац, што те је носио, кад си био мали?

— Ах! јесте, црнац, кога си ти тукао?

— И ти си га после грлио и молио га да ти опрости, је ли?

Они су тако набрајали као две веселе птичице, а одговора нису чекали. Ово детињско ћеретање забављало је по мало сиротог човека у његовој жалости.

Најзад Марица отшкрину врата и јави да је време спавању.

— Кад будемо у постељи, дођи, тата, да се помолиш Богу с нама. Марица ће ти јавити.

— Добро, Мадо, добро. Дођи ћу.

Једва изговори ово обећање, које га спевесели. Ипак оде, и кад су га деца, после кратке молитве, у којој споменуше име мајчино, загрлила, стегнувши га јако својим ручицама, Делорм разумеде да нема више ни разговора о самоубиству, које је већ два пута хтео да оствари. Пиштољ није више скидао са зида.

Мада се показа врло чила и весела, док отац остаде у соби међу двема постељама; али чим изађе, зави своју главу у јастук и стаде горко плакати. На једном осети две велике шапе на покривачу и топло дисање по образу.

Она загрли доброг пса, привуче га ближе к себи. Пас ту леже па и заспа.

Ноћу се Бан трже иза сна и скиде се с постеље да види, као старији, шта му ради сестра. И, пипајући рукама, додирну глатку кожу а велики га језик лизну.

— Ах! То си ти, Бити? промуца полако.

Охрабрен понови још једном то име.

Делорм пак беше легао онако обучен на диван. Није смео да отиде у собу и да тамо нађе крај своје постеље ону другу, што је сад празна за увек. Тако је Мада опазила, кад је у јутру дошла да га пробуди, да се није одморио.

— Марице, рече она са ванредним појимањем, треба да пренесемо оцу постељу овамо.

Бона зачуђено погледа девојчицу и послуша њену наредбу као наредбу домаћинцу.

Не губећи ни тренутка, пренесоме постељу у дно собе, док се Делорм бавио на пољу својим послом.

Ово би последњи снег ове зиме. Брзо се истопи, **чим се** јави пролеће. Урлатоара и Дофтана, Прахова и Пелеза једнако су придолазиле мутне, бурне, запенушене, носиле земљу око дрва, наилазиле на стрмне обале од нанесених дрва, мењале ток и покривале суседне ливаде наносом. Хучање се воде чуло из долине до најудаљенијих кућа; зима је одлазила с ужасном ломљавом,

А пролеће је долазило са сјајним сунцем. За снегом се појавише љубичасте цикламе, црни спражови, плави жантијани, злаћани пупољци, љиљасте пресличице. Брдске сасе са металним сјајем преливаху се у роси. Младо лишће букава одсејајкивало је као мала огледала у сребрно-кадифастим оквирима. Ново се лишће раних дрвета јако разликовало од љанског лишћа, што је остало по гранама старих растова. Неке позније биљке пуштале су на крају сваког изданка два три листића осетљива на зими и у пола развијена на њихову гнезду. Борићи су пак облагали смолном кожурицом врх стабала. Све су ове биљке, од раста до вресе, расле у лепој хармонији, у подмлађивању новим полетом.

Пастири отпочеше водити стада на брдске паше; терали су огромна стада оваца са јагањцима, што су непрестано тражили сисе, и са великим псима. А младим су пастирима — црних очију као купине, црне косе као крило гавраново, која је падала у густим власима испод натученог шешира — лутали погледи неограничено, сањалачки, не занимајући се ничим, као да су изван света.

Они доле владају, бију се, свађају се, трпе и жале се на срећу; ови се веселе, љубе и довикују у радости, и сви су им подједнако равни. Задовољни, што живе, једва опажају ветар кроз грање и хармонично пуштање јела. Не знају чак да се варошани диве алпској ружи, да се жене ките китама снежног цвећа. Ово цвеће, за које им завиде становници равница, они непажљиво гурају ногом и цвеће одсејакује с једног бреза на други у отворену плаветницу.

Срећни, срећни пастири! Мрачна брига не иде на високе брегове; она силази у долине и ту мучи људско срце по узаним варошким и сеоским становима

*

На гробљу смо. Види се врло прост гроб, засађен белим љубичицама. Неки је човек ту, сам.

Плаче. Чини му се, да би требало проклетати овај кут земље, да га оптужи, што му је одузео оно, што му је најдраже, а међу тим не може да се одвоји одатле, као тврдица што чува закопано благо.

Пут је железнички довршен, посао инжењерев је готов. Али није готово дело човеково. Шта да ради?

Није му ништа друго остало, до да иде. Камо? То ни сам не знађаше.

Стеже у руци писмо своје мајке. Она га очекује нестрпљиво доле на дивном, увек зеленом острву, под увек плавим небом. Јавља му, можда и намерно, да му је једна другарица из детињства изгубила мужа.

На његову столу, код куће, оставио је обвезу за Кавказ; само треба потписати.

Стојећи тако на гробу упита:

— Реци ми ти, шта да радим?

И учини му се као да чује глас из гроба, који му шану кроз мирис љубичица:

— Моји малишани, моји мили мали!

И његова је одлука свршена. Ићи ће на Кавказ; не ће саградити друго гнездо старим остацима; радиће у самоћи за будућност своје деце. И он се разговарао са умрлом, ширио руке, заклинао се да не ће никад довести деци маћехе. Можда би се и вратио благим Антилима, да се није његова мајка мешала. Али не, боји се досаде, искушења... погрешке, ко зна?

Клече и пољуби овај гроб, где му је лежала љубљена жена.

— Кларисо, прошапта последњи пут, Кларисо, бићу ти веран до смрти!

Нека су кола долазила, праћена гомилом сељана. Чуло се смејање и весели узвици: то је свадба. Али се сва ова весела лица уозбиљилише, жене се прекрстише, кад опазише овог човека како горко плаче на усамљеном гробу и, за њим, пса са спуштеном главом, као да је и он делио тугу господареву. Овај жалосни приказ дирну срца ових срећних људи; опомињаше их да је свака срећа пролазна. Неки погребни покров као да се распростро над пролећном природом.

Прође још неколико дана. Делорм оде с двоје деце у црнину. Оставио је за собом свршен посао и закопау срећу.

КЊИЖЕВНОСТ

МОЈЕ СИМПАТИЈЕ

ТЕОФИЛ ГОТИЈЕ

Француски приповједач Фејдо, мозгајући једном како да своме пријатељу Готијеру ода највишу пошту, све на једно смисли, па ће га попријекло назвати »францускијем Гетом« — таман онако, као што један биоградски књижевник, одајући пошту мртвом Л. К. Лазаревићу, бијаше овога вриједног и јамачно најбољег приповједача нашег назвао »српскијем Шекспиром«. Сачинитељ »Школске Иконе« и »Јутрење« није оном приликом могао да на ту мало озбиљну посмртну хвалу свој протест дигне, јер је, на жалост, обездужен лежао; али Готијје, којему је глава на рамену била, те који је врло бистар човјек и уз то био *рођени* пјесник, није морао никако допустити, да му се чине онако претјерани комплименти. Он је могао свога пријатеља испод руке узети, па му онако виспрено, као што само он то знађаше, одвратити: »Не прегонимо, брате, ако бога знаш! Ево већ два пута како ме француска академија са свога прага одбија и, мјесто мене, маторе ђенерале и непознате списатеље у своје крило бира; то је већ довољан знак, да нешто вриједим и да сам, дајбуди, за боговском софром горе на Олимпу своје мјестанце заслужио; али да сам већ дотле допфо, да ме с Јупитром барабарим, то ти, мој побро, не могу бегенисати! Него знаш ли која је? Ако ти се свакако хоће да ме с боговима упоређујеш, а ти ме упореди с богом Аполоном, па баш ако ћеш и с богом Бахусом, али немој, болац, да ме упоредо стављаш са моћнијем Јупитром, којему нијесам дорастао ни по гласу, ни по стасу, ни по недомашној сили орловског ока и скока.«

Овако је божанствени Тео, le divin Théo, као што га његови земљаци називаху, могао своме пријатељу одговорити; али он не хтједе, да преревном панегиричару задовољство кваре, него се лагано насмија, и сјећајућ се тешка сисифова посла, на који га удес као новинара осудио бјеше, божанствени Тео махну сјетно главом и одврати: »Јесте; ал' би ми само још требао меценат попут херцега Августа!«

Овај се мајушни приказ збивао шездесетих година, и ја сам га овдје само за то навео, да покажем најприје: у којој су цијени савременици овога генијалног писца држали; па онда колико је уважења у свако доба међу Французима уживао врли њемачки пјесник, којег је велики Наполеон назвао »човјеком«. Најбољи француски умови одавали су овоме страном великану увијек заслужну пошту, коју никакав шовинизам није могао никада помутити, и кад се послје француско-пруског рата год. 1870 неки осамљени гласови дигоше, да пјесникову славу споре, ти се гласови скоро изгубише у жагору општег негодовања. Истинабог, Французи су Гета увијек сматрали као неуспјелог Нијемца (un Allemand manqué), као човјека, којему треба поријекло тражити тамо негдје у јелинској старини, те који према томе припада цијелој Јевропи, цијеломе људству. Уз то су они њему наклоњени и ради личне симпатије, пошто је он увијек исказивао велику сућут према творинама француског генија, и кад је Жерар де Нервал францускијем рухом заодјео први дио његова »Фауста«, Гете му је из Вајмара поручио: да је тек у томе францускоме пријеводу сам себе добро схватио.

Толико је врли Нијемац цијенио бистрину и гипкост оног заиста дивног француског језика, о којему је Хајне једном казао, да би га требало назвати »језиком здрава разума« и да је њемачка философија тек у француском пријеводу широј публици приступачна постала.

А тај красни језик — већ довољно прослављен ремек-дјелима Корнељевим, Молијеровим, Волтеровим и Хиговим — нашао је у првој половини овога вијека једног моћног тумача, који му је ненадмашном вјештином све танчине, сав богати сјај и раскоштво на видик изнио, постигавши дотле нечувено чудо: да му перо као тичје грло процјева, и да по хартији разлије најживље боје небеске дуге

Тај је *живо-писац* био Теофил Готијје,

Марко Цар.

(Наставиће се)

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Hrvatska slovnica za srednje i nalike im škole Napisao R. Strohal, privr. ravnatelj kr. male realne gimnazije Bjelovarske. U Bjelovaru. Tisak i naklada J. Fleischmanna 1893.

Послије Даничићевих „Облика“ не ће бити лако за данашње стање језика унијети много новине у граматику што се тиче дескриптивне стране језика. Према томе, а особито у школској књизи, једино је стало до тога како ће се већ позната грађа употребити обзирући се на степен наставе, и како ће се и колико ће се та грађа тумачити. Наше је мишљење да треба тога тумачења да буде што мање, али ма колико да га је да се њиме вазда смјера на резултате, што их је напредак науке показао, а ти ће се резултати касније боље предочити и тијем освијетлити оне само слутње, које се дјетету пружају у почетку граматичног упознавања матерњег језика.

Госп. Строхал је радио на основи Даничићевих „Облика“, што не би требало ни спомињати, па тако исто да је загледао и у Миклошића (Vergleich. Gram.) и да се служио, колико му је требало, Брозовим „Pravopisom“, који данас у Хрватској вриједи као државни школски. Књига је дакле написана и израђена на темељу фонетичног правописа нашега са њекојим измјенама по Брозу; што се тиче облика према данашњем стању српскога језика; на тијем здравим основима ово је прва таква књига у Хрватска. За глас *љ* биљежи се Даничићев знак *d*, како га је узео Броз; остали знаци без промјене. Крај онога напријед изгледа да се г. писац највише обазирао на Дивковићеве „Oblike“ њешто допуњујући и поправљајући; по томе дијели многу добру и многу погрјешку са својим угледима, али упоређењем то показати нити је смисла нити потребе: за овакав посао није стало одакле се узима већ шта се и како се узима.

Показати опет каква би требала да је школска књига и како би требало грађу распоредити, значило би написати такову књигу, јер празни нацрти не помажу овдје ништа; с тога је посматрамо саму по себи, а ако се овдје ондје дотичемо и методичне стране, то су само најглавније погрјешке по нашем мишљењу. Једна је таква погрјешка опће природе што се код различитих облика, како живе у народу, не одређује који је бољи и који ће вриједити у књижевном језику; на то се не пази довољно у школским књигама имајући пред очима Даничићеве „Облике“ и заборављајући да ови нијесу удешавани за

школу већ да су према школи истина поуздана грађа, али одакле ипак треба пребирати.

Г. писац је пространије него што се обично чини за школ. потребу израдио науку о гласовима или „glasoslovlje“, како га он назива. У томе је премашио задатак књиге, која је намијењена првим редима средњих школа. Осим тога што су овдје њекоје напомене могле са свијем изостати а њекоје доћи уза саме облике (како се понешто и онако понавља), изгледа са свијем сувишно што се код појединих закона гласовних ређају по могућности сви случајеви, у којима се јавља тај закон. Мислим да у том не може бити у школ. књизи ни потпуности нити би било упутно тражити да се памте сви ти случајеви, особито још прије него што се и науче облици. — Не залазећи у танку анализу правила према тачности садашње науке (као што је н. пр. одвајање облика *-сути* према *сви-* од н. пр. *ријеч* пр. *рећи* што се тиче гласовне промјене) треба да напоменемо погрјешке, које ни при оваком начину и облику учења не могу остати у другом издању.

На стр. 4 стоји да је у *рамо* пр. *раме* о постало јачањем од *e*; већ у ст. слов. има *рама* поред *рамо*, и овај други облик не може се тумачити јачањем крајњег вокала него само наслањањем на *o*-основе сред. рода. — Од глагола *ијети* није коријен *и* него *ии* (Миклош. Etym. Wört.), а није добар ни примјер *сеијетлити* према кор. *свѣт-* за јачање полугласа *ь* у *ѣ*, јер *сеијетлити* није настало правце из коријена него је деноминат. глагол од адј. *свѣтлѣ* (свијетао).

Велика је погрјешка, што се на стр. 5. тумачи *нијесам* из *не-сам* дуљењем онога *e*, мјесто сливањем из *не-јесам*, а још је већа што се за глаголе *брати*, *ирати* учи, да им је *a* (што је наставак за инф. основу) постало уз метатезу дуљењем онога *e* у *бер*, *иер*, дакле од *берги*, *иерги*; отуда би морало бити само *брѣти*, *прѣти*, а да је *a* настало уз метатезу дуљењем корјенитог вокала, то би тај вокал морао бити само *o*: дакле од *борги*, *порги*, па би сад. вр. било *борем*, *порем*, итеративни облици *барати*, *пирати*, а не као што јесте *бирати*, *испирати*. С тијем је г. писац требао рачунати већ из практичног погледа. Исто је тако погрјешно тумачити оно *и* у императиву *илет-и-мо* дуљењем од *e* у *илет-е-мо*, као и на стр. 6 императ. *види* сажимањем од *вид-и*. — Облик *жугом* није постао од *жутојом* и тијем путем; облик *видим* не тумачи се више из *види-ем*, а 3 л. мн. *виде* никад се није ни тумачило из *види-у*, као што г. Строхал чини на

стр. 6. — Да оставимо још да је у *лијем, чујем, давати, кљувати* оно *ј* и *в* због зијева, али много ми је чудно, што г. писац укида зијев и са *н* у *станем, дјенем*, што су очевидно облици са наставком за основу сад. вр. *не*, онај први свакако ради разлике са *стајем* (од *стајати*, 5 вр.), а има и инф. *станути* па тако поред *дјести* и *дјенути*. На истом је мјесту и примјер *у-н-ићи*, гдје би *н* по г. Строхалу било због зијева, а није помислио на ст. слов. *књи-ити* и да је исконски облик приједлога *вѣ=он*, којему је сприједла дошло *в* као што је *казати* према *ажѣ* (уже), што иде уз прејотовање почетних вокала у словенском. Приједлог *вѣ* (in) постао је дакле од *von*, којему се кратко *о* пред назалом промијенило на *ѣ* а иза овога нестало је назала, осим што се сачувао у композицији или у блиској свези са ријечију као што је *вѣ-немь=вѣн-нѣмь* (у њему; Lesk. Hdb. 25). Старији облик предлога имамо н. пр. у приједла *жтрѣ=qui intus est* и према томе *жтроба=утроба*, или у *књижтрѣ* (гдје је удвојен)=унутар, унутра и др. Јасно је дакле, да ни у *унићи* није *н* због зијева него је веома старо и припада исконском облику приједлога *вѣ*. Не треба нас рђаво схватити, да би ово овако требало тумачити у књизи, али боље је и нејасно, приближно

одредити него тумачити погрјешно. — Даље је исто тако погрјешно, што г. Строхал укида зијев са *д*, као у примјерима *знадем, дједем, имадем, идем* и др. облицима исте основе. Прије свега у *идем* је *д* детерминатива, истина нејасног подријетла, али веома стара, и стоји ваљда према грчком *θ* у *ι-θ-μα* (Brugm. Grundriss II 1053. cf. Jl. V 778 *αι δὲ βάρην τοῦρωσι πελειάσιν ἰθμαθ' ὀμοίαι*), дакле искон. наставак *dho* или *do*, овдје за основу сад. вр. па према томе касније и други облици. Према ст. слов. *дѣти, дѣждѣ* има у нас *дѣфем* (Nast. vj. I, 1, 79) са удвојеним коријеном; наше *дједем* не стоји према ст. слов. *дѣждѣ*, оно је млађега подријетла и помјерено је не може се поуздано казати с које стране. Куд и камо је млађега подријетла *д* у срп. облицима *имадем, знадем*, што је постало без сумње наслањајући се на глагол са удвојеним коријеном *дадем* (иск. дамь) а ово према 3. л. множ. *даду*. Како дакле видјесмо, ни једно од овијех *д* није зијева ради, и у глагола *идем* не може се истом мјером мјерити, којом у овијех осталих. — Облици *мељем, кољем* нијесу од *мели-ем, коли-ем* него од основе *мел-је* итд. Упор. и стр. 14, 6, е. и иначе. —

Рад. Врховац

(Наставиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Од почетка овог месеца илази у Београду два пут на недељу орган либералне омладине „Будућност“ под уредништвом Вукашина Милошевића, а од петог броја амо потписује се као уредник Владимир Ристић. У подлиску првог броја започет је, у другом наставаљен и у трећем довршен превод Мопасанова „Вагабунда“; у четвртм пак почео је превод Самаровљеве историске новеле под натписом „Царев нећак“. Иначе има у сваком броју занимљивих културних бележака и књижевних приказа.

— У органу мађарског историског друштва „Századok“, који по упутству одборском уређује тајник Шандор Силађија, има у првом броју за ову годину критика на Тимово дело: *A szerbek története a legrégibb kortól 1848-ig.*

— Лемонијѣ, писац историске глуме „Madame la Marchale“, тужио је Сардуа, као да је своју нову драму „Madame sans gêne“ израдио по његову делу. Доказује да у оба дела има много сличности, а он је Сардуу дао једаред рукопис свога комада да га прегледи. Ствар ће решити збор драматичара у Паризу.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Умро је славни пољски сликар Јан Матејко, управитељ сликарске академије у Кракову. Матејко је поживео педесет и седам година. Предмете својим радовима узимао је махом из историје свога народа. Најпознатије су му слике: „Сабор у Варшави год. 1773“, „Алхимиста Сенђивој пред Сигмундом III“, „Владислав Мудри“, „Дворска луда краља Сигмунда“, „Стеван Баторија“, „Краљ Иван Собјески“.

— У Петрограду је пре недељу дана умро највећи руски музичар Петар Илијић Чајковски. Било му је педесет и три године. Чајковски се најпре одао био на правне науке те је неко време био и у државној служби но после се са свим посвети музици. Кад је на конзерваторију Рубинштајнову године 1866 свршио своје студије, био је учитељ композиције на конзерваторију у Москви, где је остао пуних десет година. После је живео од чести у Швајцарској и у Италији, од чести у својој отаџбини Русији. Прошле је године од музичке академије у Кембриџу добио титулу доктора музике. Главна су му дела опере: „Евгеније Ањегин“, „Пиковска дама“, „Мазепа“, „Франческа да Римини“, „Ромео и Јулија“. „Ањегин“ се даје и по Немачкој и у Златном Прагу.

САДРЖАЈ: Песништво: На вечерњем ветру нежном. Месечина. Електра. Листић из успомена. Погреб на Карпатима. — Књижевност: Моје симпатије. Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевне белешке. Белешке о уметности.